

žena s profesorji in učenci Glasbene matice, pod vodstvom Václava Talicha »briljantno proizvajala« uverturo Smetanove Libuše, nakar je sledila alegorija: »Slovenska prosvetna, pevska, dramatična društva, Sokol, Družba sv. Cirila in Metoda i.t.d. se klanjajo svoji materi Čitalnici.«

Ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja so sku-

šali ljubljanski Narodni čitalnici večkrat dati novo vsebino, dobila je tudi lepe nove prostore v Narodnem domu. Ravno ko je kazalo, da bo med ljubljansko slovensko elito zavzela tisti prostor, ki ga je imela na področju družabnosti v nemškem taboru Kazina, je izbruhnila 1. svetovna vojna.

D. M.

Slavjanska čitalnica v Trstu

29. I. 1861

Izboljšanje politične klime je prinesla šele ustavná doba. Dvajsetega oktobra 1860 je cesar razglasil novo ustavo, kmalu nato pa so se začeli tržaški Slovenci in Slovani ponovno organizirati; 29. januarja 1861 so tržaški Slovenci z ostalimi v mestu živečimi Slovani ustanovili društvo z imenom Slavjanska narodna čitalnica.

O njenem namenu govori 1. člen pravil: »*Namen društva je, skerbeti za to, da se morejo tržaški Slovani po svojih lastnostih in svojem duhu izobraževati in razveseljevati. Da se to doseže se napravi čitalnica, v kateri se bodo dobivali vsi dobri slovanski, pa tudi najboljši časopisi v drugih jezikih. Ravno tako tudi slovanski slovarji in zemljovidí.*«

Slavjanska čitalnica v Trstu se je razlikovala od drugih meščanskih čitalnic, ki so tedaj delovale v slovenskih središčih. Kakor pove že njeno ime, ni bila slovensko ali ne samo slovensko društvo, temveč v skladu z duhom časa in s krajem, kjer je nastala, slovanska. Med njenimi člani srečamo poleg Slovencev tudi Hrvate in Srbe ter pripadnike drugih slovanskih narodov – Čehe, Poljake in druge. Vendarle so prevladovali južnoslovanski narodi. V naslednjih desetletjih je čitalnica dobivala vedno bolj slovenski značaj.

Vseslovansko lice se je v prvih desetletjih delovanja odražalo v samem imenu, v sestavi članstva ter v časopisih, na katere je bila naročena. Devetindvajsetega januarja 1861 je bil ustanovni občni zbor, 9. marca pa je sledilo slovesno odprtje sedeža v drugem nadstropju Brigidove hiše, danes ulica Pozzo del Mare 1. Na sedežu Slavjanske čitalnice je bila glavna dejavnost branje časopisov, saj so bili društveni prostori odprti skoraj ves dan. Članstvu je bil na razpolago tudi biljard. Seveda so se možje, ki so se zbirali k branju in igranju, porazgovorili o političnih in kulturnih dogodkih. Tako je lahko čitalnica opravljala pomembno vlogo kot središče družabnega in kul-

turnega življenja tedanjih meščanov slovanskega rodu v Trstu. Bil pa je tam tudi zametek političnega in narodnega dela, posebno v letih pred nastankom Političnega društva Edinost (1874). Poleg tega je čitalnica prirejala raznovrstne prireditve: bésede, bésede s plesom, veselice, plese, tečaje (na primer slovenskega in češkega jezika), zahvalne maše ipd. Čitalnica je bila zaprta za nižje sloje, ki niso zmogli plačevati visoke članarine. Vendar so obstajali tudi stiki s slovenskim okoliškim prebivalstvom. Bili so trojne narave. Bolj premožni so se sami vpisali v društvo. Druga oblika se je razvila s posredovanjem učiteljev, ki so bili obenem pevovodje in so svoje pevce vodili na prireditve v Slavjanski čitalnici. Tretja oblika sodelovanja so bili izleti članov čitalnice v okolico. Ti izleti so bili večkrat združeni z nastopom ali s kulturno prireditvijo.

Iz vsega tega se je porodila zamisel, da bi imela vsaka mestna ali obmestna četrt ali bližnja okoliška vas svojo čitalnico. To zamisel je podpiral predvsem član Slavjanske čitalnice Josip Godina – Vrdelski (1808-1884), ki je leta 1865 predlagal ustanovitev cele vrste novih čitalnic. In res so leta 1868 nastale čitalnice v Rojanu (29. junija), pri Sv. Ivanu (24. septembra), v Barkovljah (11. oktobra), v Rocolu (19. oktobra), na Opčinah (25. oktobra), v Škednju (12. decembra), 21. februarja 1869 pa še čitalnica na Kolonji. V širši mestni okolici pa najprej 6. februarja 1869 čitalnica v Nabrežini in nato 15. maja 1870 še v Boljuncu (občina Dolina pri Trstu).

Čitalnice so bile v svojem bistvu kulturna društva, vendar je bilo njihovo delovanje tudi narodno in politično. Predvsem so dvigovale narodno zavest pri ljudeh. Po drugi strani pa je vladala nekakšna vsesplošna slovanska vzajemnost, saj se je čutil vpliv osrednje Slavjanske čitalnice v Trstu. Narodnostni značaj se je kazal tudi v jeziku, v katerem je bil sestavljen zapisnik sej. Vselej

Tržaški narodni buditelj Josip Godina – Vrdelski se je zavzemal, da bi bile čitalnice ustanovljene tudi po krajih v okolici Trsta.